

HETER Lördagen den 27 December 1941

Universiteten inför folkrörelserna.

Av HERBERT TINGSTEN.

DET BEHÖVS ICKE någon ingående motivering för att fastslå att de stora folkrörelserna äro förtjänta av uppmärksamhet i akademisk forskning och undervisning. Dessa rörelser äro av central betydelse i det moderna samhället över huvud och alldeles särskilt i ett demokratiskt och dynamiskt samhälle såsom det svenska. Bortåt hälften av landets vuxna medborgare kunna antas höra till dylika rörelser, och alla påverkas i skilda hänseenden av desamma. Förslag och synpunkter som stå i centrum av social och politisk debatt och påkalla statsmakternas handlande framföras av folkrörelserna. De representera uppfattningar rörande alla de problem med vilka vi arbeta: fredsfrågan, kvinnofrågan, befolkningsfrågan, nykterhetsfrågan, frågan om produktionens och konsumtionens inriktning och fördelning, de religiösa och allmänpolitiska problemen, folkbildningens utvidgning och fördjupning. Ett studium av folkrörelserna blir till stor del helt enkelt detsamma som ett studium av det moderna svenska samhället och dess viktigaste problem.

Vid några tillfällen ha förslag framställts om särskilda anordningar för undervisning och forskning vid universiteten i hithörande frågor. Särskilt har man velat ge nykterhetsfrågan plats i det akademiska programmet. Den 16 mars 1915 avlämnade av regeringen tillkallade sakkunniga ett betänkande med förslag angående planmässig nykterhetsundervisning såväl inom som utom skolan. Beträffande universiteten, vilkas verksamhet endast i kortet berördes, föreslogs framför allt "att i samband med den akademiska undervisningen i nationalekonomi och statistik (respektive sociologi) tillfälle må beredas blivande lärare att inhämta kännedom om alkohol-

spörmålets sociala sidor". Den tilltänkta undervisningen var närmast avsedd för blivande historielärare, som sedermera i skolorna skulle undervisa rörande alkoholproblemet. Förslaget avstyrktes från universitetshåll, där man betonade att nykterhetsfrågan ej gärna kunde ges en särställning i universitetsarbetet, och intet åtgjordes. Frågan togs ånyo upp i ett betänkande rörande omläggning av nykterhetsundervisningen den 19 oktober 1918. Även vid detta tillfälle intog frågan om universitetens verksamhet en undanskjuten plats. I anslutning till ett yrkande om undervisning i samhällslära i skolorna föreslogo emellertid de sakkunniga att möjlighet till en akademisk utbildning i detta ämne skulle beredas. Denna utbildning skulle knytas till ämnet statskunskap, eftersom detta ämne redan omfattade en del av samhällsläran och enligt de sakkunnigas uppfattning tenderade att utsträckas till andra delar. De sakkunniga yttrade bl. a.: "I första hand torde böra förutsättas att vissa minimikurser, omfattande viktigare socialpolitiska och därmed sammanhängande nationalekonomiska moment, ingå i fordringarna för de lägre betygen i statskunskap i filosofisk ämbetsexamen. I andra hand bör tas under övervägande huruvida icke för högre betyg i såväl den filosofiska ämbetsexamen som även filosofie licentiatexamen böra medgivnas alternativa kurser, varigenom examinander finge frihet att bedriva mer djupgående studier

inom nyss nämnda, för undervisningen inom högre skolor och folk-skolseminarier särskilt betydelsefulla specialområden. I såväl den ena som det andra fallet bör även nykterhetsfrågan inom det socialpolitiska ämnesområdet kunna ha anspråk på tillbörligt beaktande..." De sakkunnigas förslag ledde i denna del icke till någon åtgärd, ehuru väl vederbörande departementschef i en proposition vid 1919 års riksdag (n:r 262) uttalade vissa sympatier för detsamma.

Under de senaste åren ha vid ett par tillfällen förslag av betydelse i detta sammanhang framförts. År 1938 framkastade författaren Ture Nerman tanken på en professur i arbetarrörelsens historia. Förslaget fick anslutning från flera håll. Stockholms högskolas rektor, professor Tunberg, yttrade i en intervju att upprättandet av en dylik professur vore ett nationellt intresse. På andra håll anfördes emellertid att det vore lämpligare med en professur som omfattade alla svenska folkrörelser eller rent av svensk samhällslära över huvud. — I 1941 års betänkande med utredning och förslag angående läkarutbildningen påyrkas bl. a. att en propedeutisk kurs i socialmedicin skall ingå i denna utbildning. Härvid skulle man bl. a. behandla folkets yrkesfördelning, dess ekonomiska förhållanden, giftermål och fruktsamhet, åldersfördelning, det sociala arbetets organisation, socialpolitiken, den kommunala självstyrelsen. Här föreligger sålunda ett intressant utkast till elementär undervisning i samhällslära från speciellt medicinska synpunkter. Vidare föreslås i betänkandet att en praktisk kurs i socialmedicin, omfattande bl. a. nykterhetsrörelsen, skulle ingå i läkarutbildningen.

De strävanden om vilka de har berörda förslagen bära vittne ha hitintills icke avsatt några direkta resultat. Sedan flera årtionden har den programmatiska ramen för akademisk forskning och undervisning rörande svenska samhällsförhållande icke förändrats — ett i och för sig anmärkningsvärt förhållande.

*

Hur är då den akademiska undervisningen och forskningen för närvarande beskaffad ur den här anlagda synpunkten? Först och främst bör betonas att ämnet samhällslära eller sociologi icke är representerat vid de svenska akademierna. Vid Göteborgs högskola finns visserligen en professur i nationalekonomi och sociologi, men denna professur har sedan Gustaf Steffens död i praktiken kommit att omfatta endast det förstnämnda ämnet. Uppenbart är likväl att en rad inom den humanistiska fakulteten fallanämnen skulle kunna antas innefatta forskning och undervisning rörande nutida svenska samhällsförhållanden och därmed även de svenska folkrörelserna. I första rummet komma här ämnena historia, statskunskap, nationalekonomi, statistik och praktisk filosofi. Jag skall därför ett ögonblick stanna vid kursfördringarna och undervisningen i dessa ämnen.

Ämnet historia skulle möjligen kunna tänkas spela en central roll i detta sammanhang. Ämnet är starkare representerat än något annat humanistiskt ämne; icke mindre än sju historieprofessurer finnas, två i Uppsala, Lund och Stockholm och en i Göteborg. Principiellt omfattar ämnet, såsom särskilt under senare tid ofta framhållits, icke blott politisk och diplomatisk historia, utan även den allmänna kulturhistorien, i den mån denna icke överförts till andra ämnen; någon avgränsning framåt i tiden har icke angivits och har såvitt icke hävdats. Kursplanerna visa emellertid att fordringarna i ämnet icke i någon speciell grad omfatta kunskaper i senare svensk historia, än mindre i nutida svenska samhällsförhållanden. En blick på undervisningen, sådan den redovisas i kataloger och årsredogörelser, ger intrycket att intresset är koncentrerat till äldre tid. Under de senaste tjugu åren, för vilka tillgängliga uppgifter rörande undervisningen i samtliga här berörda ämnen genomgåts, har med ett undantag ingen svensk professor i historia berört svenska förhållanden

efter år 1800. Mer än två tredjedelar av de föreläsningsserier som av professorerna givits i svensk historia ha gällt medeltiden; även om utländska ämnen medtas, visar det sig att huvudparten av föreläsningarna gällt tiden före år 1500. Tiden efter år 1800 har visserligen upptagits i föreläsningar under sammanlagt mer än tjugu terminer, men dessa föreläsningar ha gällt främmande länder, i första rummet diplomatisk historia. Det nyss angivna undantaget utgör en föreläsningsserie vid Stockholms högskola, som berört svenska förhållanden även under senare tid (professor Ahnlund om Ladugårdslandet). En genomgång av docenternas föreläsningsserier ger vid handen att även i dessa en stark koncentration till äldre tider varit förhärskande; endast i en serie har vederbörande kommit in på svenskt 1800-tal. Dessa uppgifter innebära att under flera hundra föreläsningsterminer svensk historia under de senaste ett hundra fyrtio åren praktiskt taget icke uppmärksammas.

I en diskussion kring denna fråga anfördes att universitetens seminarieundervisning möjligen i högre grad än föreläsningarna skulle gälla moderna ämnen. Tillgängliga uppgifter göra emellertid icke sannolikt att så skulle vara fallet. I regel äro ämnena för seminarieundervisningen så allmänt angivna i redogörelserna att några slutsatser rörande de tidsskeden som uppmärksammas i undervisningen, icke kunna dras. De redogörelser för ventilerade proseminarie- och seminarieuppsatser som publiceras av Stockholms högskola tyda likväl på att seminarieundervisningen har samma karaktär som föreläsningarna. Av omkring 350 uppsatser som omnämnas i dessa redogörelser ha över tre hundra gällt händelser och förhållanden före år 1809. Vidare har ett fåtal uppsatser behandlat utländska problem under 1800-talet. Svensk historia efter 1809 företrädes icke av mer än ett tiotal uppsatser, och av dessa beröra endast ett några få inre svenska förhållanden. Såvitt jag kunnat finna har blott en uppsats gällt nyare svensk socialhistoria — en uppsats av 350.

Inom statskunskapen står naturligtvis nutida svensk författning och förvaltning i förgrunden; i övrigt omfatta kursfördringarna huvudsakligen svensk författningshistoria och utländsk statskunskap. Särskilt under senare år ha även de politiska partierna och samtidens politiska

historia över huvud uppmärksammas. Men i det hela är ämnet koncentrerat kring de författningspolitiska frågorna, det omfattar mycket litet av allmän samhällslära och socialhistoria; endast vid en av läroanstalterna upptas ett arbete i sociologi såsom obligatoriskt. Beträffande undervisningen gäller väsentligen samma förhållande. Endast i ett relativt fåtal fall ha föreläsningar hållits över sådana ämnen som Korporationer och intresseorganisationer i nutida svenskt samhällsliv. Nutida svensk sociallagstiftning och Samtidens politiska idéer. Statskunskapen fyller alltså icke mer än till en ringa del den antydda luckan i svensk universitetsutbildning.

I de nationalekonomiska kursplanerna upptas, åtminstone på vissa håll, några arbeten av omedelbar betydelse i detta sammanhang, t. ex. rörande Kooperationen och befolkningssfrågan. Men huvudvikten lägges överallt på den ekonomiska teorin och huvuddragen av det svenska näringslivet. Det stora flertalet föreläsningsserier ha gällt ekonomisk teori; i några fall ha föreläsningar hållits om svensk socialpolitik, befolkningsfrågan och dylikt. Kursfördringarna i statistik omfatta likaledes vissa arbeten rörande konkreta nutidsfrågor, såsom befolkningsutvecklingen. Men den statistiska metoden har dominerat, särskilt kanske under de senaste åren, då statistiska teoretiker kommit att besätta lärostolarna i ämnet. Vad som gäller om kursplanerna gäller också om undervisningen. Inom den praktiska filosofin föreligger däremot under senare tid en tydlig utveckling mot sociologi. I kursplanerna finner man vida mindre av dogmatiska rätts- och moralfilosofiska arbeten och vida mera av sociologiska verklighetsundersökningar än förr. Men det är tydligt att detta ämne endast i mycket begränsad omfattning kan ersätta bristen på samlad undervisning rörande moderna samhällsförhållanden. I några fall ha de akademiska lärarna i ämnet föreläst över sociologi och socialpsykologi, men vid intet tillfälle har undervisningen inriktats på bestämda svenska samhällsfrågor eller folkrörelser.

Det framgår av det sagda att intet av de nämnda ämnena ger de kunskaper i modern svensk samhällslära varom här är fråga. Det kan t. o. m. utan överdrift påstås att en student kan ta högre betyg i alla dessa ämnen utan att äga en mera allsidig och systematisk kännedom om svenskt samhällsliv. Och det är

klart att en sådan kombination sällan eller aldrig förekommer.

På andra akademiska områden förekommer utan tvivel i någon omfattning undervisning rörande samtida samhällsfrågor. Inom den filosofiska fakulteten är detta fallet i sådana ämnen som geografi och svensk folklivsforskning. I de teologiska studierna uppmärksammas naturligtvis de kyrkliga rörelserna, och i någon mån ha föreläsningar och seminarier hållits även över sociala problem. Det bör emellertid framför allt betonas att någon samlad undervisning i svensk samhällslära icke ingår vare sig i de blivande juristernas, läkarnas eller prästernas akademiska utbildning.

I en följande artikel skall jag ingå på forskningen på hithörande områden samt diskutera möjligheterna att avhjälpa de brister som här angivna synpunkter måste anse föreligga inom svenskt akademiskt liv.

5

6

Universiteten och samhällsforskningen.

30/12 41

Professor HERBERT TINGSTEN fortsätter sin kritiska undersökning av den moderna samhällsforskningens ställning vid Sveriges universitet och kommer med konkreta reformförslag. Inledningsartikeln var införd i Dagens Nyheter lördagen den 27 december.

I FRÅGA OM den vetenskapliga forskningen framträder i stort sett samma bristande intresse för socialhistoria och nutida samhällsproblem som i föregående artikel konstaterats beträffande universitetens kursplaner och undervisning. Av de många doktorsavhandlingarna i ämnet historia — ojämförligt flera än inom något annat av de här ifrågakommande ämnena — har det stora flertalet gällt äldre tid; blott ett fåtal har behandlat 1800-talet och endast någon enda kan sägas tangera vår egen tid. De vid universiteten verksamma historieforskarna ha koncentrerat sig på avlägsna tidsskeden; de flesta av våra historieforskare äro som bekant medeltidsspecialister. Någon systematisk överblick över vår senare inre historia, vari samhällsproblemen tillbörligt beaktas, finns över huvud icke. Från regeln att vetenskapen icke sysselsätter sig med modern tid ges knappast mer än två viktiga undantag. Den ekonomisk-historiska forskningen, vars främsta representanter knutits till Handelshögskolan i Stockholm, har lämnat flera väsentliga bidrag till förståendet av den ekonomiska och sociala utvecklingen; i regel har det dock här varit fråga om översikter, vilkas stora intresse skärpt önskan att erhålla mera omfattande och ingående undersökningar. Vidare har den författningpolitiska utvecklingen, inklusive partihistorien, behandlats i en rad av